

hvorpaa jeg staar i denne Sag, at Forholdene i Holland tværtimod efter min fulde Overbevisning give et yderligere Bidrag til Fordel for den Veisom, som jeg vil slaa ind paa. Med den Ordning, som er fremkommen i Holland, er jeg meget nøie bekendt, og jeg erindrer meget vel, at der var en Tid, da jeg selv som Minister for Kirke- og Undervisningsvæsenet havde denne Sag for Die, nemlig i 1857, da Thorbecke stod i Spidsen for Ministeriet, og da Loven om den primære Undervisning blev forhandlet og gennemført. Der var i Holland flere overordentlige Vanskeligheder tilstede, og det var en høist interessant Forhandling, der fandt Sted, men der var navnlig een Hovedvanskelighed, som vi dog endnu ere fri for, nemlig den stærkt fremtrædende religiøse Vanskelighed og den lidensfabelige Kamp mellem Katholiker og Protestanter. Medens man forøvrigt i høi Grad havde Interesse for Skolevæsenet, frembragte dette Forhold en forlig Vanskelighed med Hensyn til eet Punkt, nemlig den religiøse Undervisning, og dette bevirkede dog, at man mente at burde optage den Bestemmelse, som endnu er bestaaende, at der ikke skal være nogen som helst egentlig Religionsundervisning, men at Skolen dog skal have til Formaal at udvikle de moraliske og kristelige Følelser og Dyder. Det var den Udvei, man der fulgte, og som man fik Majoriteten for; men man kunde vel forudsæ, at man fra de to, om jeg saa maa sige, yderste Sider ikke vilde være rigtig fornøjet med dette Resultat, hvilket ogsaa har vist sig senere. Paa den ene Side sagde det katholske Parti: Det er meget godt, at I ikke forlange, at Børnene skulle opdrages i den protestantiske Religion; men vi kjende Gæders Underfundighed, og hvad er disse kristelige Dyder for Noget? Vi komme dog derved ind paa at faae den kristelige Tro og de kristelige Trossætninger behandlet efter Gæders Maade, men dermed kunne vi paa ingen Maade være tjente. Paa den anden Side sagde de meget ivrige og varme Protestanter: Det er en megen slet Ordning af Sagen, idet den udviser det Seles; man vil give den ud for at have nogen Betydning, men den har slet ingen Betydning; hvad skal det blive til, med disse kristelige Dyder og Sentiments eller Følelser, naar man ikke har noget Dogme eller Trossætning, at støtte dem til? Man vil komme til at flyde hen enten i Irreligiositet eller i fuldstændig Indifferentisme. Denne Mening fik en ganske behynderlig Støtte i den Omstændighed, at en af de varmeste Forsvarere for den omhandlede Bestemmelse var en Deputeret for Søderne, som fandt, at man meget vel kunde beholde denne Sætning om de kristelige Dyder; deri vare han og hans Trossæller fuldstændig enige. Denne Kamp har nu altsaa været tilstede, men, skjøndt den vistnok i smaa Proportioner kan faae en vis Anvendelse hos os, ligger den dog forøvrigt udenfor os; jeg vil blot bemærke, at den allerede i og for sig har været tilstrækkelig til at bevirke, at Til-

standen i Holland ikke har været saa særdeles tilfredsstillende. Hvad det derimod for os mere kommer an paa, er et andet Spørgsmaal. Selv om der er god Skoleundervisning, gode Lokaler o. s. v., saa kommer det an paa, hvorvidt alt Sligt kommer den menige Mand til Gode. Vil ikke en meget stor Del af Befolkningen, naar der ikke er Skolepligt, leve uden nogen som helst Undervisning? Deri stikker Faren. Naar en hel Klasse i Samfundet saaledes lever uden Undervisning, vil dette da ikke indeholde nogen Fare for Samfundet selv? Det er een Side af Sagen; men der er en anden, som jeg blot vil nævne, og for ikke at glemme dette Punkt, vil jeg indskyde det, strax det er Spørgsmaalet om de offentlige og de private Skoler. Naar det ærede Medlem nævnde, at det skulde have vist sig, at de private Skoler i Holland vorede frem med en saadan Styrke, at de maaske snart vilde komme til at erstatte de offentlige Skoler, skal jeg dertil give den Dplysning, at Forholdet trods Alt, hvad der er gjort derfor, dog endnu ikke er anderledes, end at der af de skolegængende Børn findes $\frac{1}{5}$ i de offentlige Skoler og kun $\frac{1}{5}$ i de private Skoler. Med Hensyn til, at Skoleundervisningen ikke kom til at udstrække sig til det hele Folk, skal jeg endnu blot bemærke, at Forholdet i Holland i saa Henseende er betænkeligt nok, thi det er oplyst, at der i 1870 var $16\frac{1}{2}$ Procent af Befolkningen, som hverken kunde læse eller skrive, og der er statistisk Dplysning for det mærkelige Forhold, at dette Tal er steget i de sidste Aar; i 1868 var det kun 15 Procent, i 1869 16 Procent og i 1870 $16\frac{1}{2}$ Procent. Der er i Holland — dette er, ikke blot kommet frem ad offentlig Veis, men jeg har det for mit Vedkommende ogsaa igjennem private Meddelelser — Folk, som ikke have nogen sær Betænkelighed med Hensyn til det religiøse Spørgsmaal, men som dog have Betænkelighed ved, at der saaledes i steds sigende Forhold opvoerer en Masse Personer, som under bevægede Tidsforhold kunne blive til stor Fare for Samfundet; derfor er der ogsaa i Holland indtraadt en Bevægelse henimod Skolepligt.

Sable: Jeg veed ikke, om jeg tør gjøre Regning paa Dpmærksomhed fra det ærede Things Side for nogle Bemærkninger. Den høitærede Minister har saavnet tilstrækkelig Dplysning om, hvorfor der er en saa stor Uoverensstemmelse imellem det Forslag, som han har forelagt for Folkethinget, og den Dpfattelse, som gjør sig gjældende hos den store Del af Folkethingets Medlemmer. Jeg skal bestræbe mig for, at yde et Bidrag i denne Retning, men først vil jeg tillade mig at gjøre en Bemærkning, som kan være nødvendig overfor visse Ytringer af den høitærede Minister. Den høitærede Minister tror nemlig, at, naar man meget skarpt kommer til at udtale sin Uoverensstemmelse, saa er det Følgen af noget